

Dit is mijn Stem

Om de privacy van sommige mensen te beschermen, zijn een aantal namen in dit boek veranderd.

ISBN 97 8940 217 82 34

©2018 Marte Stekelenburg

Omslagontwerp : Carla Custers/Marte Stekelenburg

Foto omslag : Privé eigendom

Foto auteur : Carla Custers

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door printouts, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Marte Stekelenburg

Dit is mijn Stem

Verslag van een traumatische jeugd

Vandaag heb ik een kastje verhangen en niet mezelf.

Opmaat

‘Ik schrijf er nog wel eens een boek over’, riep ik vaak, als het over mijn jeugd ging.

Het heeft jaren geduurd voordat ik de trap af durfde te gaan, terug naar vroeger. Wat ik onderweg aantrof, joeg me soms zoveel angst aan dat ik haast niet verder durfde. Toch ging ik door, tot op de bodem. Want als je eenmaal aan zoiets begint, is er geen weg meer terug.

Muziek is mijn tweede taal en de hoofdstukken in dit boek zijn songtitels. Muziek die me hielp, om overeind te blijven en om met mijn emoties om te kunnen gaan.

Ik wil mijn familie en mijn vrienden bedanken, die aan de totstandkoming van dit boek hebben bijgedragen. Door te luisteren en samen herinneringen op te halen. Door te lezen en kritisch te zijn; door samen koffie te drinken of te wandelen. Door me in de vakantie op hun woning te laten passen, zodat ik ongestoord kon werken. Of door me nét dat duwtje in de rug te geven, dat ik soms hard nodig had.

Dank je broer, dat je samen met mij terug wilde kijken. Aan mijn psychiater; dank je, dat ik bij jou leerde, hoe ik moest groeien.

Bovenal wil ik mijn vrouw Carla bedanken. Dank je, dat je in mijn leven bent gekomen. Voor alles wat je voor me hebt gedaan. Voor je steun, je begrip en je hulp; ik had dit zonder jou niet kunnen doen. Dank je voor je lach, je inspiratie en je beide benen op de grond. Dat je voor me opkwam en voor me vocht, toen ik het niet meer kon. En dat je me hebt geleerd, hoe leuk en rustgevend tuinieren kan zijn ...

Dank je wel dat je er voor me bent en dat ik er ook voor jou mag zijn. Love Is All.

*Ouverture*¹

Mijn vader Jacques werd in 1927 in Utrecht geboren. Samen met zijn zussen Elly en Gerda groeide hij op in een gezellig, hecht gezin. Zijn vader werkte niet, hij had in de oorlog een zware bronchitis opgelopen. Hij zat voornamelijk in een stoel voor het raam zware shag te roken, ondanks een rookverbod van zijn arts.

Moeder Elizabeth was een lieve, zorgzame vrouw. Bijgestaan door haar oudste dochter Elly runde zij het gezin.

Jacques was een angstig, onzeker kind. Zijn zus Elly nam het vaak voor hem op. Als hij werd gepest, dan sprong zij voor hem in de bres. Als een van de kinderen hem sloeg, mepte zij terug. Hij durfde weinig, zij durfde des te meer. Als hij bang was voor de tandarts, dan pakte zij hem bij de hand en nam ze hem mee.

Mijn aanstaande moeder Gretha zag in 1930 het licht, als jongste van vijf zussen. Na haar kwam nog een zoon, Kees. Haar vader werkte in Amsterdam en

¹ Jesus Christ Superstar

hij was vaak lang van huis. De opvoeding van de kinderen kwam neer op mijn oma. Een arrogante, hardvochtige vrouw; haar lach kwam nooit verder dan de oppervlakte.

Het was niet makkelijk, met weinig geld een groot huishouden runnen. Maar ze deed het. Zij kon en wilde het zich niet permitteren om zwakte te tonen. Dat prentte ze haar kinderen ook stevig in.

Het huis aan de Coehoornstraat in Hilversum hulde zich in stilte. Alles wat je hoorde was de klok, die zich kranig door de tijd tikte. Dit was geen huis om in te rennen of druk te doen en dat mocht dan ook niet. Stilzitten jullie: wij houden niet van drukte.

Gretha was een mooi meisje. Ze had donker, lang krullend haar, haast zwarte ogen en een kleine, kaarsrechte neus.

Ze werd voortdurend op de kop gezeten door haar zussen. Die voelden zich net als hun moeder hoog boven iedereen verheven. De jonge Gretha kreeg die boodschap ook ingeprent; wij zijn beter dan de rest. Maar denk er om: wij zijn ook beter dan jij.

De zussen hadden maar één doel: het vinden van een goede 'partij'. Niet zomaar iemand, zeker geen buitenlander. De Canadese soldaten, waar zussen Emma en Ria aan het eind van de oorlog verkering mee kregen, werden weggebonjourd. Trouwen met een Canadees? Wie weet waar je in terecht komt ... Nee, niet doen.

In de jaren vijftig werd Nederland opgebouwd. De Tweede Wereldoorlog was voorbij en er moest hard gewerkt worden. Een vrouw werd geacht te trouwen, kinderen te krijgen en het huishouden te doen. Dus was een secretaresse opleiding of een kantoorbaan meer dan voldoende voor de meisjes.

Zoon Kees kreeg wel een goede opleiding, hij zou

later voor een gezin gaan zorgen. Gretha wilde ook heel graag studeren en een goede baan, maar daar was geen sprake van. Zonde van het geld, jij gaat toch trouwen.

Geld voor nieuwe kleren was er nooit; Gretha droeg de afdankertjes van haar oudere zussen. Maar niemand mocht weten, hoe arm ze echt waren. Als er bezoek kwam, liep mijn oma de blaren op haar voeten naar de andere kant van Hilversum, om bij de beste bakker gebakjes te halen. Noblesse oblige!

In 1952 werd Jacques lid van een tafeltennisclub, waar hij Gretha leerde kennen. Ze viel op, want ze was mooi en ze had een sterke persoonlijkheid. Dat ze zich beter voelde dan de rest, legde hij uit als krachtdadigheid en zelfvertrouwen. Dit meisje wist wat ze wilde en dat was precies wat hij zocht in een vrouw.

Toen het paar op een avond een wandeling maakte, gaf hij Gretha een paar witte handschoenen cadeau. Zij was zo gewend aan afdankertjes, dat ze niet kon geloven dat ze alleen voor haar waren ... maar toen stond ze stil en ze pakte haar aanstaande bij de arm.

‘Jacques, als ik ooit gek word, laat me dan niet opsluiten, alsjeblieft.’

‘Hoe kom je daar nou bij?’, vroeg hij verbluft.

‘Beloof het me.’

Hij beloofde dat hij dat nooit zou laten gebeuren.

Ook al had die jongeman een opleiding die maar zozo was, hij studeerde hard om vooruit te komen en dat was precies wat Gretha wilde. Hij zou straks een goede baan vinden. Dan zou zij het aanzien krijgen dat ze wilde en kon ze haar dominante zussen de loef afsteken!

Van meet af aan zat ze hem op de huid; hij moest werken, doorleren, carrière maken. Als hij iets in

haar ogen niet goed genoeg deed, dan was het huis te klein.

‘Ik wil niet dat je net zo wordt als die familie van je. Zo kom je nergens.’

‘Kijk uit jongen, voor je het weet heb je niets meer in te brengen.’ waarschuwde zijn moeder. Maar het zou heus wel goed komen. Jacques wist het zeker.

Toen mijn moeder in spé met mijn vader thuis kwam, werd hij direct te licht bevonden. Wat een simpele vent, met zo’n min baantje bij de omroep, dat kon écht niet. En dan die familie! Lieve help.

‘Greetje, wat doe je? Jij kunt veel beter krijgen’, probeerden ze haar tegen te houden. Maar Gretha wilde niet luisteren. Mijn vader was haar ideale huwelijkskandidaat en met haar steun zou hij het ver gaan schoppen. Het zou goed gaan. Gretha wist het zeker.

Hilversum 1956, een vrijdag in augustus. Jacques en Gretha arriveerden bij het stadhuis van Dudok. Ze straalden als de zon, die ook de stadhuisvijver van vreugde liet schitteren. Samen konden ze de hele wereld aan ...

Ze werden opgewacht door beider families. Was de familie van Jacques opgetogen en blij, die van Gretha was alles behalve. Moeder Grietje stond zich, net als haar dochters, met een op het gelaat bevroren glimlach door de dag heen te bijten. De enige die wel blij was voor Gretha was Emma, haar op een na jongste zus.

Na de huwelijksvoltrekking in kerk en stadhuis, werd de hele familie van Jacques zonder pardon weggestuurd. Op de receptie zouden vooral collega’s en kennissen van de familie komen; moeder Grietje kon het niet verdragen dat ‘die mensen’ daar ook bij zouden zijn. Wat moesten de andere gasten er niet

van denken! Dat zij met die man trouwde was al akelig genoeg, moest die familie er ook nog bij?

‘Gaan jullie maar gezellig in het café wat drinken’, Fleemde ze liefjes. ‘Hier is wat geld. Op de receptie komen allemaal mensen die jullie niet kennen, dat is toch niet leuk.’

Jacques vond het prima. Hij was getrouwd met zijn Gretha en dat was genoeg. Hij liet zijn familie naar de kroeg bonjouren en dacht er niet over na.

Toen ik in 2017 aan het inpakken was voor mijn verhuizing naar Friesland, kwam ik hun trouwalbum tegen. De afbeeldingen riepen voor het eerst geen boosheid, angst of walging meer op en ik heb ze eens rustig bekeken. Mijn moeders lach was zo blij, zo onbevangen; ik heb haar nooit zo gezien. Ook mijn vaders gelukzalige gezicht herkende ik haast niet. Ze hadden alle vertrouwen in de toekomst ...

Voor mijn moeder was deze dag de eerste dag van de rest van haar leven. Zij was verlost van het juk van haar zussen en bevrijd van de beperkingen van haar moeder. Ze had het al helemaal uitgedacht hoe ze het wilde hebben; haar man hoefde alleen maar de stippellijn te volgen.

Kommt, Ihr Töchter, Helft Mir Klagen²

Iedere laatste week van december zei mijn vader:

‘Dit zal mijn laatste kerst wel zijn ...’

Behalve in 1998. Toen riep hij:

‘Op naar 2000!’ en hij ging dood. In de nacht van eerste naar tweede kerstdag. Dramatischer kon bijna niet. Hij gleed weg in zijn slaap, met poes Minet op zijn arm.

In plaats van naar Limburg te rijden om de kerst door te brengen bij de ouders van mijn vriendin Carla, zitten we bij zijn vriendin Dina in een veel te warm gestookt, onwelriekend huis, aan tafel met de begrafenisondernemer.

Ik moet bedenken welke bloemen we willen, hoe de rouwkaarten eruit moeten zien en wat hij op zijn eigen verbranding aan moet. Moet hij wel of niet zijn bril op, wat moet er met zijn ringen gebeuren? Ik weet al lang wat er op de crematie gedraaid moet worden: ‘Wir setzen Uns in Tränen nieder’ uit de Mattheus Passion. Zwaar en vol drama; precies zoals hij was. Dat wilde hij zo.

De begrafenisondernemer werkt volautomatisch zijn programma af, ik vul het ceremonieel in.

² Mattäus Passion, JS Bach

In de gang klinkt wat gestommel; de stoffelijke resten worden naar beneden gedragen. Dat gaat niet makkelijk, het is een smalle trap en het lijdend voorwerp werkt niet echt mee. Maar dan gaat eindelijk de voordeur dicht en is het stil.

Mijn vader kondigde zijn dood te pas en te onpas aan. Samen met een klaagzang dat hij nooit ergens van had kunnen genieten. Niet van zijn leven en niet van het huis, waaraan hij zo veel had verbouwd en opgeknapt. Toen hij daarmee klaar was, smet mijn moeder hem er uit.

‘Niets heb ik aan mijn leven gehad, niets!’, klaagde hij. Hij verborg zich achter een muur vol gekwetst ongenoegen en vluchtte in de alcohol. Net als zijn vader en opa voor hem. ‘Het zit in de genen’ lamenteerde hij en hij nam nog een glaasje.

*Hello Earth*³

Ik ben in Hilversum geboren. Op zaterdag 7 mei 1960, om kwart voor negen, kroop ik uit het ei. Het was een zonnige dag, al merkte ik daar nog niet veel van.

De eerste vijf jaren van mijn leven, woonde ik samen met mijn ouders en broer op de derde verdieping van een kleine flat aan de Berlagelaan, tegenover een grote vijver. Bij die vijver speelde het sociale leven van de buurt zich af. Daar wandelde mijn moeder met mijn broer, veilig in een grote blauwe kinderwagen. Hij had in 1957 het daglicht begroet. Drie jaar later werd ik in die kinderwagen aan de wereld getoond.

Bij die vijver leerde ik lopen en touwtje springen. Ik maakte de stoep onveilig op mijn kinderfietsje, ik voerde de eendjes bij het terrasje aan de waterkant, ik viel er mijn tanden door mijn lip en krijste de hele buurt bij elkaar. In de winter, als de vijver bevroren was, gingen we er schaatsen. Ik harkte op kleine doorloperijtjes over het ijs, met een laagje kranten onder mijn kleren tegen de kou. Mijn moeder kon heel mooi zwieren op haar Friese doorlopers. Maar ze kon niet goed stoppen.

³ Kate Bush

‘Kijk uit, ik kan niet remmen!’, riep ze dan, terwijl ze op de kant afgleed.

Achter die vijver, aan het zicht onttrokken door hoge populieren, lag de Noorderbegraafplaats. Daar lag de vader van mijn moeder begraven.

Achter de flat was een parkeerplaats. Daar mochten we spelen, want dan kon mamma op ons letten. Er stond een boom, waar in het voorjaar ‘katjes’ aan kwamen. Ik dacht dat er poesjes aan die boom groeiden ...

Als het zomer was dan mochten we buiten op het balkon in een teiltje, mijn broer in de grootste en ik in een kleinere, lekker in het zonnetje. In de badcel deed mijn moeder, terwijl ze vrolijk meezong met de arbeidsvitaminen de was, op een wasbord. Als de kookwas in een ijzeren emmer op het vuur stond, was de lucht zwaar van de geur van witwasmiddel. Er hingen waslijnen vol lakens, slopen, theedoeken en handdoeken. Die werden als ze droog waren keurig gestreken en opgeborgen.

Mijn vader werkte hard, hij studeerde nog harder en hij maakte carrière. Door noest te sparen, kwam er geld voor een auto! We waren een van de eersten in de straat en mijn moeder was vreselijk trots. Weer een graadje gestegen in de sociale pikorde: wij kregen Een Auto.

Het was een beige Renault Dauphine; een degelijke familieauto. De motor zat achterin en liet zich niet makkelijk starten, dus stond mijn vader elke ochtend de wagen aan te ‘slingeren’. Mijn broer en ik keken vanuit de vensterbank toe en we rolden om van het lachen als de motorkap dichtviel en zijn hoed daarbij van zijn hoofd rolde.

Met een auto konden we dagjes op stap gaan, wat een vooruitgang. We konden oma en opa meenemen naar de familie in Den Helder, Hillegom en Utrecht.

We gingen naar het strand, naar de Efteling en naar de dierentuin. Onderweg parkeerden we in de berm, om een broodje te eten. Bermtoerisme; even stoppen en picknicken langs de rijksweg, iedereen deed het. Uitlaatgassen, CO₂, kanker? Daar wist toch niemand iets van ... Er was Super en Normaal, vrachtwagens reden op Diesel en de benzine van Shell rook het lekkerst. De snelweg toen was net zo verlaten als een provinciale weg op eerste Kerstdag nu. Dus dronken we thee uit een thermosfles en we aten een boterham met kaas in de berm. Mijn broer en ik keken naar de auto's en speelden wie het eerste wist wat voor een het was. Of we telden de rode of blauwe auto's. Altijd wel iets te doen. Spelletjes als 'Ik zie ik zie wat jij niet ziet en het is ... groen!'

In de zomer huurden mijn ouders een strandhuisje in Noordwijk, in de duinen. Het was primitief en overal lag zand; een veredelde tent. Je ging keurig met je opgerolde handdoek naar het toiletgebouw om je te wassen. De boodschappen deed je in het kampwinkeltje. Wij speelden voor het huisje in het zand of we spetterden rond in de zee. Dan kwam tante Emma logeren, leuk!

Met het groeiend autobezit werd 'op vakantie' gaan steeds populairder. Het strandhuisje maakte plaats voor een pension in Margraten, bij de boer. Ik was klein, maar ik weet nog goed, dat we korenaren mochten rapen. En we mochten op de rug van het paard zitten. Daar zat ik hoog en een beetje bang op een heel groot, machtig paard, dat mij helemaal niet interessant vond en gewoon doorging met hooi eten. Maar ik was helemaal in de wolken, ik wilde ook een paard! Dat kon natuurlijk niet op een flat en het was ook veel te duur.

Mijn vader werkte; mijn moeder voedde ons op en deed het huishouden. Ze was heel creatief en ze breide truien voor mijn broer, ze naaide jurkjes voor mij en mantelpakjes voor zichzelf. Dan was ze in de weer met grote vellen papier uit de 'Burda', of de 'Marion' die vol stonden met geheimzinnige strepen en cijfertjes. Daar radeerde ze patronen uit en dan had ze ineens een 'voorpand'; 'achterpand', of een mouw. Ze naaide alles aan elkaar op een stoere Pfaff naaimachine, die als een mini-kledingfabriek op de eettafel stond opgesteld. Ik zat gefascineerd toe te kijken, hoe ze dat allemaal deed. Dat talent heb ik niet van haar geërfd: ik kan nog geen sjaal breien.

Elke dag had vaste werkzaamheden. De overheid had in de jaren vijftig in al haar wijsheid bedacht, dat er orde en regelmaat in het huishouden diende te zijn en aldus geschiedde. Op maandag hing de was buiten, op dinsdag werden overal handen uit ramen gestoken en stofdoeken uitgeklopt; woensdags rook het verdacht vaak naar gehakt. Iedereen deed het zo. Als de was per ongeluk eens niet op maandag buiten hing, werd er schande over gesproken.

We gingen allemaal tegelijk op vakantie. Je stond af en toe in de file, maar dat vond niemand erg. We hadden echte kerstbomen, met echte kaarsjes en zilveren of gouden kerstballen, met engelenhaar of lametta. In elk huis stond een bankstel en een dressoir en je 'deed' de vloer met de rolveger. Je ging naar het postkantoor voor betaalcheques, naar de Gruyter of het buurtwinkeltje op de hoek voor de boodschappen. Op zaterdag werd de auto gewassen en er werden karweitjes gedaan, op zondag gingen we naar oma. Frits Thors las het nieuws en wij keken naar Ricky en Slingertje, naar Dick van Dyke

en naar de Lucy Show. Heel overzichtelijk.

Als de zwart-wit televisie langer dan een uur aanstond, kon de kachel uit, want het buizentoestel werd behoorlijk heet. Dat heeft een chocolade paashaas nog het leven gekost, die er een keer op stond toen we het nieuws gingen kijken.

Toen ik werd geboren, was mijn moeder helemaal in de wolken met haar dochtertje. Natuurlijk was ze ook blij met haar zoon. Maar een dóchter, dat was pas echt geweldig! Ze zou een schattig meisje van me maken, jurkjes en truitjes voor me maken ...

Toen deed de werkelijkheid haar intrede.

Tijdens haar zwangerschap wist ze niet veel over kinderen. Ja, hoe je ze maakte. Ze wist alles over luiers; over doekjes en badjes en over verschonon. Over borstvoeding geven en boertjes laten had ze ook de nodige kennis opgedaan.

Van de praktijk had ze echter geen idee. Nergens in de boekjes stond, hoe tijdrovend kinderen zijn. Niemand had haar verteld, dat je vanaf dag één geen moment rust meer hebt. Er moest op gezette tijden worden gevoerd en geslapen, gespeeld en gewassen, gewandeld en verschoond. Stipt om zes uur kwam mijn vader uit zijn werk en dan moest ook het eten op tafel staan.

Er was geen gelegenheid om even bij te komen en het kostte haar steeds meer moeite om alles onder controle te houden. De was doen, het huishouden doen en strijken, bedden verschonon, boodschappen doen ... Ze klampte zich als een drenkeling aan haar schema vast. Elke prikkel of iets wat ook maar een millimeter afweek van die routine, was haar teveel. Het moederschap sloopte haar . Ze verloor haar lach, haar zachtheid, haar geduld. Maar toegeven dat ze iets niet kon, dat nooit! Nooit zwakheden tonen, niet

falen! Dat had ze heel goed van thuis meegekregen. Met haar zussen sprak ze niet over dit soort dingen. Die ene keer dat ze dat had gedaan, was de reactie geweest dat zij het niet goed deed. Met haar moeder was ze sinds het huwelijk ‘gebrouilleerd’. Trouwens, die zou haar met haar zie-je-wel-dat-ik-gelijk-had glimlachje inpeperen dat ze nooit met ‘die man’ had moeten trouwen. Nee, aan haar familie toegeven dat ze teveel hooi op haar vork had genomen, dat nooit. Ze zou het tot het einde der dagen moeten aanhoren.

Bij haar ‘eenvoudige’ schoonfamilie wilde ze ook niet klagen. Al had die haar met liefde bijgestaan; zij voelde zich er te goed voor. Ook bij haar echtgenoot kon ze het niet kwijt, die was druk met zijn werk en met studeren. Dat soort dingen besprak je trouwens niet met je echtgenoot. Stond het niet in de Spock, de Margriet of de Libelle, dan had je gewoon pech.

Ze had het altijd druk en ze kon om niets uit haar vel springen; dan kreeg je opeens een draai om je oren. Je had iets gedaan wat haar niet zinde, al wist ik niet altijd wat. Maar mijn moeder wist hoe het hoorde. Zei ze.

Zij wilde ons opvoeden naar het ideaal dat zij voor ogen had, maar daar had ze geen tijd voor. Dus begon ze ons op te juttten, we moesten opschieten met alles te leren. Zij kon twee dingen tegelijk, waarom konden wij dat verdorie niet, waarom vielen we haar steeds lastig? Als je niet luisterde was het dreigement; zonder eten naar bed. Ze dreigde één hand achter mijn rug te binden, omdat ik niet vlot genoeg leerde, om met twee handen te eten. Toen leerde ik heel snel ...

Mijn broer en ik waren veel te basaal in ons gedrag en daar kon mijn moeder niets mee. Zij wilde rustige kinderen, geen drukke! Waarom lukte haar dat niet?

Maar kleine kinderen zijn nu eenmaal geen mini naaimachientjes, die je met een voetpedaal sneller kunt laten lopen. Onze speelsheid, ons vragen om aandacht en onze plotselinge tranen verstoorden haar evenwicht. Wij vroegen teveel van haar.

Mijn moeder wilde een gehoorzame zoon en een snoezig meisjesmeisje. Maar zij kreeg een brutaal jongetje en een dromerig meisje, dat zich ook nog als een jongetje gedroeg. Het enige antwoord dat ze daarop had, was verbieden, straffen en slaan. Met de mattenklopper of met de vlakke hand.

Ik vond het heel erg, dat mijn moeder het zo druk had. Toen ik haar hoorde klagen dat ze ook nog gebak moest halen omdat oma en opa zouden komen dacht ik; ik ga haar helpen. Dus ik zei tegen onze bakker die aan huis kwam, dat mijn moeder gebak nodig had. Hij beloofde, dat hij wat mee zou brengen. Ik was blij, dat ik dit voor mijn moeder had geregeld! Maar zij was helemaal niet blij, ze was woedend: waar bemoeide ik me mee! Deze bakker had helemaal geen lekker gebak, ga naar je kamer, dom kind. Nu sta ik voor gek en moeten we vies gebak eten.

Mijn broer was een nieuwsgierig kind. Zijn eerste woordjes waren 'Mamma' en 'Pappa'; het derde was 'Hebben!' Hij had het voorwerp van belangstelling al te pakken voordat iemand iets kon doen. Hij nam ook geen genoegen met 'Afblijven, omdat ik het zeg'.

Hij wilde weten, waarom de dingen waren zoals ze waren. Waarom mocht hij niet mee hij als pappa en mamma ergens naartoe gingen, waarom kreeg hij bij oma niet nog een boterham, of nog een kopje soep? Mijn moeder vond al zijn gevraag maar brutaal. Zijn

nieuwsgierigheid was voldoende om uit te halen. Ze sloeg niet vaak maar wel hard, op je billen of op je hoofd.

Uiterlijk lijken mijn broer en ik op elkaar, maar onze karakters zijn heel anders. Hij stond vooraan terwijl ik stond weg te dromen. In de dierentuin werd ik betoverd door de beesten; de papegaaien, de vogels, de leeuwen. Die zebra daar, dat was mijn zebra. Ik mocht op zijn rug zitten en dan zouden we allerlei avonturen beleven ... Ik stond losgeweekt van mijn omgeving hele verhalen te verzinnen, tot mijn moeder me ongeduldig kwam halen. Ze hield niet van dromerige kinderen en ook niet van brutale of drukke kinderen. En ze hield al helemaal niet van kinderen, die alles fout deden.

Als er een ongelukje gebeurde, dan was het onze eigen schuld. Toen ik op de kleuterschool een vlek op mijn jurkje maakte en de kinderen me uitlachten, vluchtte ik weg, naar huis. Mijn moeder troostte me niet, ze vond me een dom en onhandig kind. Toen ik moest huilen bitste ze;

‘Stel je niet aan, je hebt het toch zelf gedaan? Dan huil je ook niet! Je had beter op moeten letten. Ik heb het al druk genoeg zonder jouw gedoe.’

Ik mocht niet gaan huilen. Stom kind, zei ik tegen mezelf. Als je domme dingen doet, dan huil je niet! Dat zegt mamma en die heeft gelijk.

Toen mijn broer al spelend bij oma en opa door een ruit viel en met diepe wonden aan zijn handen naar het ziekenhuis moest, kreeg hij geen troost, maar verwijt. Hij had alles in de war gestuurd!

Mijn moeder geloofde niet in kinderen en ook niet in ongelukjes. Een open knie, ruzie met een ander kind:

‘Zeur niet, je zult het zelf wel veroorzaakt hebben.’

Ik heb bijna alle kinderziektes doorlopen, inclusief bronchitis en bloedvergiftiging. Als ik koorts had, mocht ik op de bank in de achterkamer. Dan werd er een lange jas voor de deur gehangen, tegen het licht. Ik had enge dromen, maar als ik mijn moeder riep, wuifde ze het weg: Het is maar een droom, stel je niet aan. Ik was klein, ik was bang en de nacht was donker en eng, maar ik mocht mijn moeder niet meer lastigvallen, zij had het druk. Mijn vader kon ook niet komen. ‘Jouw vader heeft geen tijd voor kleine kinderen.’

Toen ik op de kleuterschool met mijn vinger onder een putdeksel kwam en hij er bijna af was, huilde ik niet omdat het pijn deed, maar omdat ik bang was voor haar reactie. Maar zij zat heel bezorgd bij mijn bed; haar harde woorden kwamen niet. Ik kon bijna niet geloven, dat ze zo lief tegen me deed.

Mijn vader werkte en in de avonduren studeerde hij. Door de lange dagen die hij maakte, merkte hij veel te laat, dat zijn vrouw veranderde.

Als hij uit zijn werk kwam, was het eten nog niet klaar en zat hij haar in de weg. Ze werd humeurig en ze kon steeds minder van hem hebben. Ze wilde ook niet meer door hem aangeraakt worden.

Hij dacht dat ze wellicht depressief was. Terwijl de muren rond haar bestaan langzaam afbrokkelden, dacht hij: zolang ik er nou maar ervoor zorg, dat ze zich nooit druk hoeft te maken over geld, dan komt het goed ...

*Our House*⁴

1966. Prinses Beatrix trouwt met Claus von Amsberg. Er zijn rellen en er wordt -jaren later nog eens overgedaan met een waxinelichthouder- een rookbom naar de koets gegooid. Claus was Duitser en wij waren de oorlog echt nog niet vergeten. Iedereen keek naar het huwelijk, in zwart-wit. En naar Floris, Alleen op de Wereld en Get Smart.

Mijn kleine wereld was prettig overzichtelijk. De kleuterschool was er om te leren, de parkeerplaats achter de flat was er om te spelen en de vijver aan de overkant was er, om de eendjes te voeren.

Vlak voor mijn zesde verjaardag verhuisden we naar een huis aan de ‘andere kant’ van het spoor. In die buurt woonden het betere soort mensen, volgens mijn moeder. En wij hoorden bij het betere soort mensen. Nou ja, zij dan. Aan ons moest nog gewerkt worden.

Mijn broer en ik hielpen met inpakken; kopjes en schoteltjes in krantenpapier wikkelen. Dat was best een leuk werkje. Toen besloot mijn moeder, dat we niet al ons speelgoed mochten meenemen naar het nieuwe huis. Het verdween in de allesbrander en toen waren de knuffelbeesten aan de beurt.

⁴ Crosby Stills Nash and Young

‘Het moet maar eens afgelopen zijn met die vieze dingen. Laat maar zien hoe groot jullie al zijn en gooi ze in de prullenbak.’

Maar mijn broer weigerde zijn knuffel op te geven. Hij protesteerde en klemde zijn pluchen olifantje uit alle macht tegen zich aan. Zij griste het uit zijn handen en toen hij begon te huilen, sloeg ze hem stil. Toen kreeg ik het bevel, om mijn liefste knuffel af te geven. Maar Lammetje opgeven, dat nooit! Ik ging naar de slaapkamer, verstopte Lammetje en offerde een andere knuffel op; het verdween samen met het olifantje in de vuilnisbak. Met een klap sloeg mijn moeder het deksel dicht.

‘Waag het niet om ze er uit te halen, anders zwaait er wat!’

Toen alles was ingeladen, reden mijn moeder en ik met de verhuiswagen mee. Mijn broer wilde ook mee, maar hij moest naar school. Hij stampvoette woedende kuilen in de vloer, maar ze was niet te vermurwen.

De rit ging dwars door Hilversum, tot we een straatje inreden, de ‘Vermeerlaan’. De verhuiswagen stopte voor een mooi hoekhuis, met een tuin en een schuurtje. Naast ons nieuwe huis zag ik een groot, vierkant gebouw, met strenge ramen en een grote tuin eromheen.

‘Dat is de huishoudschool’, legde mijn moeder uit. ‘Daar leren ze koken, naaien en bedden opmaken en zo.’

‘Ga ik daar ook naartoe?’, vroeg ik, ze lachte.

‘Welnee kind. Op die school zitten alleen domme meisjes.’

Onze nieuwe woning was een stuk groter dan de flat.

We hadden geen balkon meer, maar voor én achter een tuin. Boven hadden we drie slaapkamers en een badkamer en er was een zolder, met een losse trap.

In onze flat had ik een kamer met mijn broer gedeeld, nu kreeg ik een kamertje voor mezelf. Er was een schuine wand en een hoog raam, waar ik alleen door naar buiten kon kijken, als ik op mijn bed ging staan. Dan kon ik de huishoudschool zien en de hoge bomen eromheen. Ons tuinpad was een afgrond diep onder mij.

Mijn kamer was niet verwarmd en in de winter kreeg ik een heetwaterkruik mee voor in bed; een metalen fles met een geitenwollen sok eromheen. Waar altijd wel ergens een gaatje in zat, au. Later kreeg ik een butagaskachel en werd het wat aangenamer.

Toen ik zes werd, mocht ik een poesje uitzoeken bij iemand die een nestje had. Ik koos voor een cypers katertje, met witte voetjes en een witte snoet.

‘Heb je al een naam voor hem?’, vroeg mijn moeder.

‘Cissy!’, bedacht ik spontaan.

‘Cissy? Wat een rare naam. Weet je dat zeker?’

‘Ja.’

Cissy was heel speels. Als hij bij je zat moest je opletten, want hij beet je zo in je neus. Hij kon ook heel hard rennen, een lange sliding maken over het zeil en buiteland over zichzelf tegen of onder het vloerkleed tot stilstand komen.

’s Nachts mocht de kat niet binnen blijven. Als het te koud werd mocht hij in de schuur slapen, daar had hij een warm mandje. Als het mooi weer was, bleef hij buiten.

Cissy vond ons kinderen te druk en hij zat het liefst bij mijn vader op schoot. De kater groeide uit tot een stevige vechtersbaas, mede dankzij de grote stukken kip, die tante Emma altijd voor hem meebracht. Zo verwierf ze de bijnaam ‘kiptante’. Cissy werd de

schrik van de buurt; elke kat die dat niet meteen begreep, werd hardhandig de tuin uitgewerkt.

Mijn moeder hield niet zo van katten. Zij had, net als met ons, ook met Cissy geen geduld. Eén keer was ze boos op hem en wilde ze hem met een stok slaan; hij had de stok uit haar hand gemept. Daarna sloeg ze hem niet meer. Zij die voor niemand boog, had respect voor de kat ...

Aan het eind van die zomervakantie moest ik naar de lagere school, tijd voor het echte werk. Ik vond het vreselijk en net als een paar andere kinderen liet ik mijn tranen de vrije loop, toen mijn moeder vertrok. Maar de juf gaf ons kleurpotloden en zei dat we wat mochten gaan tekenen. Ik tekende een paard en de tekening werd met de andere tekeningen aan de wand geprikt. Toen voelde ik me beter.

We leerden optellen, aftrekken en tafels opdreunen. Bij handenarbeid mochten de jongens timmeren, de meisjes gingen handwerken. Waar ik niks van kon en nog veel minder aan vond.

Elk jaar kwam de schooltandarts. De hele school was bang voor hem. Je zat op alfabet bibberend op de gang te wachten, tot je aan de beurt was voor de jaarlijkse controle. De tandarts begon wat in je mond te prikken en dan hoorde je of je gaatjes had.

Nog veel erger dan de tandarts, was de schoolmelk. Het kratje met de kleine flesjes werd in de ochtend al gebracht. Dan werd het zolang in de vensterbank gezet, waar het langzaam warm werd. Melk was goed voor de groei en goed voor je botten. Dus moest en zou je vier keer per week verplicht een flesje leegdrinken; in totaal één vieze lauwe liter.

Het fijnst vond ik het voorleesuurkje. Als de juf voorlas, uit Kazan de Wolfshond bijvoorbeeld, dan

hing ik aan haar lippen. En als het verhaal afgelopen was, dan verzong ik nog een vervolg ...

We hadden elk een kroontjespen en een potje inkt. Dat inktpotje bijvullen was een precies werkje en als je het zonder knoeien had gedaan, kreeg je een stempel. Of je mocht aan het eind van de dag het bord schoonvegen, dat was je ook even speciaal.

Op een goede dag zouden we gaan leren schrijven. De juffrouw deed op het schoolbord voor, hoe je de 'a' schreef en toen moesten wij het nadoen. Ik pakte mijn kroontjespen, doopte hem in de inkt en ik ging de 'a' schrijven; de pen werd uit mijn hand gegrist.

'Hier schrijven we niet met links, maar met rechts!'

Links zijn werd toen als niet normaal beschouwd. Men noemde het duivels, onchristelijk, afwijkend; er waren vele invalshoeken om een kind te vertellen dat linkshandig zijn echt niet hoorde. Ik moest met rechts leren schrijven. Na een tijdje wist ik niet beter, al werd ik nooit kampioen netheid.

Ik was dol op onze muzieklerares. Ze was niet alleen lief, ze leerde me hoe mooi muziek kon zijn en ze complimenteerde me met mijn maatgevoel. Ze vond me goed! Ik was dol op haar en toen ze met pensioen ging, wilde ik haar een afscheidscadeautje geven. Mocht dat, vroeg ik thuis aan mamma. Die lachte me er vierkant om uit.

'Een cadeautje geven? Doe niet zo raar, die vrouw ziet je aankomen! Denk je dat ze nog weet wie jij bent? Die is jou allang vergeten.'

De muziekjuf kreeg geen cadeautje.

*Stupid Girls*⁵

Ik wilde een jongetje zijn. Roze was helemaal geen leuke kleur en met poppen spelen vond ik stom. Toch kreeg ik bij elke verjaardag of Sinterklaas weer een pop. Waarom kreeg ik geen autootjes, zoals mijn broer? Waarom mocht hij wel met autootjes spelen en ik niet? Ik vond het leuk om samen met hem van luciferdoosjes wegen te bouwen, of met zijn Lego of Meccano te spelen. Maar ondanks mijn smeekbeden kreeg ik toch weer een pop, want ‘Meisjes spelen met póppen, niet met autootjes’.

Jongens mochten alles en meisjes niets, dat had ik vrij snel door. Meisjes hielden van poppen en van Barbies. De meisjes die ik kende waren allemaal gek op roze prinsessenjurkjes en zwarte lakschoentjes. Wat was daar nou leuk aan? Zo hoefde ik echt geen meisje te zijn, hoor! Meisjes mochten niet rennen, ze mochten niet ravotten en ze klommen al helemáál niet in bomen. En dat vond ik nou net het leukst.

Mijn moeder vond het helemaal niet leuk. Dat ik me gedroeg als een halve jongen was haar een doorn in het oog, zo stond ze voor gek! Hier moest flink opgevoed worden. Dus ik moest roze jurkjes aan en lakschoentjes en er werd scherp gelet op hoe ik zat, wat ik deed, hoe ik liep.

⁵ Pink

‘Ga rechtop zitten, Marion! Schiet op en zit goed, met je benen over elkaar. Een meisje zit niet zo met haar benen wijd. Loop niet zo boertig. Praat niet zo raar; lach niet zo hard, doe niet zo gek.’

Niet rennen en niet voetballen, niet schreeuwen en zeker niet met autootjes spelen. Zo bleef er helemaal niets leuks over!

Ik wilde niet met mijn poppen spelen; ik gooide ze in een hoek en ging met de autootjes van mijn broer spelen. Mijn wanhopige moeder vroeg een nichtje te logeren, in de hoop dat zij me zou ‘omturnen’ en ik als bij toverslag een meisje zou worden. Maar dat nichtje vond auto’s ook leuk ...

Als er familie op bezoek kwam, speelden wij met onze neefjes en nichtjes in de achterkamer en zaten de volwassenen in de voorkamer. We zaten elkaar om de tafel na en we lachten om het hardst, tot ik ‘en plein visite’ tot de orde werd geroepen.

‘Marion, doe niet zo druk! Luister naar je moeder. Als je niet luistert, krijg je een draai om je oren!’

Ik vond het niet leuk dat ze op me lette en dat ze zo lelijk deed tegen me. Maar ik zette snel een vrolijk gezicht op en liet niet zien, dat ik eigenlijk moest huilen.

Als we in het bos gingen wandelen, moest ik een net jurkje aan, dat niet vuil mocht worden. Want anders zouden andere mensen denken; goh, wat loopt dat meisje er slonzig bij. Mijn moeder was ervan overtuigd, dat iedereen vond dat ze haar kinderen slecht opvoedde. Dan stond ze voor gek. Wij lieten haar heel vaak voor gek staan.

Maar ik wilde een lange broek aan, ik wilde door het bos rennen! Geen sprake van; jij trekt je jurk aan of ...

‘Dan weet ik het goed gemaakt’, lachte ze. ‘Ik sluit